

УДК 94:78(477-25)«18/19»

Ольга Мусяченко

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА РОЗВІЙ МУЗИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА КИЄВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано особливості дослідження впливу історичних подій на розвиток мистецтва. Розглядаються різні підходи до питання взаємозв'язку історичних подій та мистецтва. На прикладі розвитку музичного середовища Києва другої половини ХІХ — початку ХХ ст. проілюстровано характер впливу різнопланових історичних подій на розвиток музичного мистецтва.

Ключові слова: історичні події, історичні умови, мистецтво, музика, музичне середовище, Київ, друга половина ХІХ — початок ХХ ст.

Кнехта розвеселила ця розмова, і він спитав, наче між іншим, чи Фріцові не здається, що історія духу, культури, мистецтв — це теж історія, все ж таки якимось пов'язана з усією іншою історією.

Ні, палко вигукнув той, саме це він заперечує. Світова історія — це змагання в часі, гонитва за виграшем, за владою, за багатством, у ній завжди йдеться про те, в кого вистачить сили, щастя чи нищості не прогавити моменту.

Г. Гессе «Гра в бісер»

Питання взаємодії мистецтва та історичних подій здавна привертало увагу мислителів та дослідників, зокрема, проблема впливу історичних умов на особливості розвитку музичного середовища. Ілюстрацією цього є спроби із найдавніших часів пояснити феномен музичної творчості через його взаємозв'язок із життям соціуму. Оскільки на сучасному етапі відбувається переосмислення підходів до дослідження та розуміння історичного процесу, виникає необхідність узагальнити існуючі підходи до дослідження впливу історичних умов на розвиток мистецтва.

Власне історія української музики другої половини ХІХ ст. — початку ХХ ст. ґрунтовно досліджена музикознавцями та істориками музики: ще на початку ХХ ст. було видано «Історію української музики» М.О. Грінченка¹.

¹ Грінченко М.О. Історія української музики. — Київ, 1922. — 278с.

Однією з найповніших праць про цей етап стала «Історія української музики» в шести томах М.М. Гордійчука, Т.П. Булат, С.Й. Грица та ін.² (другий том цього видання присвячено музичному мистецтву другої половини ХІХ ст.). Праця Т.П. Булат та Т.Ю. Філенка «Світ Миколи Лисенка» допомагає прослідкувати особливості мистецького середовища Києва³. Музичній атмосфері та музичному середовищу Києва присвячене дослідження О.С. Зінкевич «Концерт и парк

² Історія української музики: в 6 т. Том 2 : ХІХ ст. / [редкол. : Г.А. Скрипник (голова) В.В. Кузик (відп. ред.), А.І. Азарова (відп. секр.), авт. кол. : С.Й. Грица, М.П. Загайкевич та ін.]. — К, 2009. — 800 с.

³ Булат Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України ХІХ — початку ХХ століття / Т. Булат, Т. Філенко. — Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США; Київ : Майстерня книги, 2009. — 408 с.

на крутояре»⁴. Аматорському музикуванню присвячено розвідку Л.В. Дорогих⁵.

У цих працях висвітлено окремі аспекти впливу історичних подій на розвиток музичного середовища Києва другої половини ХІХ — початку ХХ ст. Однак комплексне та узагальнююче інтердисциплінарне дослідження з теми відсутнє.

Метою статті є аналіз впливу історичних подій на стан мистецтва відповідної доби на основі розгляду історичних умов формування музичного середовища Києва другої половини ХІХ — початку ХХ ст.

Завданням статті — проілюструвати на прикладі музичного середовища Києва другої половини ХІХ — початку ХХ ст. характер впливу історичних подій на розвиток мистецтва через розбір основних філософських підходів до природи взаємодії історичних подій із розвитком мистецтва та аналіз ролі у цих теоріях фактору детермінованості та історичних умов.

Особливістю дослідження цієї теми є її інтердисциплінарний характер: для того щоб встановити, яким чином певні умови впливали на формування мистецького (в нашому випадку — музичного) середовища, варто звернутися до історії, філософії історії, історії музики, філософії мистецтва, філософії музики, соціології, урбаністики тощо.

Існують різні погляди на сутність, зміст, обумовленість та кінцеву мету історичного процесу. Відповідно в суспільстві різняться і тлумачення зв'язків між історичними подіями та розвитком мистецтва. Більшість науковців наголошує на тісному зв'язку мистецтва з життєдіяльністю соціуму, але існує й протилежна точка зору. Її прихильники вважають, що мистецтво є незалежним від історичного контексту, а твердження про причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями та творчістю вважають необґрунтованими.

Перш за все варто проаналізувати зміст досліджуваних понять: «історичні умови», «мистецтво», «музичне мистецтво», «музичне середовище».

Поняття «історичні умови» є вживаним у науковій та навчальній літературі, але досить часто автори випускають його тлумачення як апріорі зрозуміле.

Більш чіткими є визначення понять «історичний процес» та «історична подія».

Історичний процес — ланцюг взаємопов'язаних у часі й просторі причинно-наслідкових зв'язків історичних подій і явищ.

Історична подія являє собою фрагмент реального історичного процесу, що соціально та природно обумовлений, в основі якого лежить дія соціального суб'єкта і який певним чином впливає на процес суспільного розвитку. Історичні умови охоплюють історичні події та процеси, що супроводжували зародження (або розвиток) певного явища.

Поняття «мистецтво» має досить багато тлумачень. Досить часто, визначаючи цю дефініцію, звертають увагу на кілька способів його вживання: мистецтво — це вміння створювати мистецькі твори (синонім слова «майстерність»); мистецтво — це і самі мистецькі твори; мистецтво — засіб втілення дійсності у творах мистецтва. Як відзначає А.Г. Заховаєва, питання про те, що таке мистецтво, до сих пір остаточно не вирішене⁶. Це є наслідком не лише розбіжностей у розумінні мистецтва, а й демонструє багатогранність самого явища.

Мистецтво як феномен зародилося ще в первісному суспільстві (палеолітичний наскельний живопис, прикраси, найпростіші музичні інструменти тощо). Музика здавна посідала важливе місце в ритуалах, а в найдавніших релігіях стародавнього світу музиці та звуку часто надавалося сакрального значення (один із індійських космогонічних міфів розповідає про створення світу зі звуку «Ом», який створив барабанчик бога Шиви). Перші ж спроби осягнути сутність мистецтва, подивитися на нього «збоку» також були здійснені в епоху Стародавнього світу. У Стародавній Греції, наприклад, мистецтво розглядалося як наслідування дійсності⁷. Піфагореїзм розглядав музику як частину квадрівіуму чотирьох математичних наук. А Платон підкреслював вплив музики на здоров'я душі⁸. Мислителі нового часу також звертали увагу на особливості розвитку та сутність мистецтва. Особливе місце займає пояснення мистецтва у філософії Г.В.Ф. Гегеля, який проаналізував різні аспекти музики у «Філософії Духу» та «Лекціях з естетики»⁹.

У другій половині ХІХ — початку ХХ ст. виник ряд філософських та культурологічних концепцій, предметом аналізу яких було мистецтво. Особливо привертають увагу позиції культурно-історичної концепції. Філософською основою праць цієї школи є позитивізм. А наріжною засадою — принцип детермінізму, за яким природні, суспільні і психічні процеси детерміновані, тобто вони виникають, розвиваються і зникають

⁴ Зинькевич О.С. Концерт и парк на крутояре... Киев музыкальный ХІХ — начала ХХ ст. Очерки. — Київ : Дух і літера, 2003. — 316 с.

⁵ Дорогих Л.В. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України д.п. ХІХ ст.) : автореф. дис. канд. істор. наук : 17.00.01 «Історія України» / Л.В. Дорогих. — Київ, 1998. — 21 с.

⁶ Заховаєва А.Г. Искусство. Социально-философский анализ. — Москва : КомКнига, 2005. — С. 6.

⁷ Там само. — С. 7.

⁸ Платон. Держава. — Київ, 2000. — С. 218.

⁹ Гегель Г.В.Ф. Сочинения. — Т. 14. Москва, 1958. — 440 с.

закономірно внаслідок дії певних причин. Було здійснено різні спроби виокремити домінуючий фактор у суспільному розвитку¹⁰ або довести, що він визначається взаємодією багатьох факторів: економіки, науки, техніки, релігії, моралі тощо («теорія факторів»).

На думку французького філософа-позитивіста, засновника культурно-історичної школи у мистецтвознавстві, Іполита Тена (1828–1893)¹¹, «невидимими» першоосновами мистецького твору є «раса» (вроджений національний темперамент), «середовище» (природа, клімат, соціальні обставини) і «момент» (досягнутий рівень культури, традиція). Мистецтво уособлює найбільш суттєві риси епохи, дух часу, панівний тип людини¹². Митця І. Тен розглядає як члена певної соціальної групи (наприклад, художня школа певного періоду)¹³. А соціальну групу — як складову більш широкого соціального середовища. «Щоб зрозуміти певний художній твір, художника чи школу художників, необхідно точно уявити собі загальний стан розумового і морального розвитку того часу, до якого вони належать. Справді, якщо ми переглянемо головні епохи в історії мистецтва, то з'ясуємо, що мистецтва з'являються і зникають одночасно з появою або зникненням певних моральних і розумових станів, з якими вони пов'язані»¹⁴.

Зв'язок мистецтва з розвитком суспільства підкреслює й ігрова концепція походження мистецтва. Основоположником її вважають Йоганна Гейзинга — нідерландського історика, теоретика культури, творця ігрової теорії культури. На його думку, культура в цілому виникає у формі гри. Таким чином з'явилися як ті види діяльності, які спрямовані на задоволення життєвих потреб (наприклад, полювання), так і мистецтво¹⁵.

Важливим філософським методом, на який варто звернути увагу під час дослідження взаємодії історичних подій та розвитку мистецтва, є діалектика. Одними з найважливіших принципів діалектики є історизм, об'єктивність, конкретність, детермінізм та суперечливість. Виокремлюють три закони розвитку: єдності і боротьби протилежностей, взаємного переходу кількісних і якісних змін, заперечення заперечення. Розвиток

сприймається як процес, що нібито повторює пройдені етапи, але повторює їх по-іншому, на більш високому рівні¹⁶. Отже, розвиток мистецтва як соціокультурного явища зумовлений дією конкретних законів. Мистецтво не є сталим, воно перебуває у постійному розвитку. Кожна нова форма, хоча і заперечує попередню, спирається на досягнення мистецтва минулої епохи (відбувається поступова еволюція, перехід окремих старих елементів у новий стиль з новою якістю).

Відносно новим, але вже досить поширеним підходом є синергетика. Синергетика (від *грец.* *synergia* — співпраця) — теорія самоорганізації складних систем. Термін «синергетика» був введений у 1969 р. німецьким фізиком і математиком Германом Хакеном¹⁷, але останнім часом основні принципи синергетики стали застосовувати і в дослідженнях гуманітарних наук. Згідно з синергетичним підходом досліджувані системи складаються із декількох або багатьох однакових або різнорідних частин, які знаходяться у взаємодії. Ці системи являються нелінійними. Самоорганізуючі системи схильні до коливань. Якщо параметри системи досягають критичних значень, то система потрапляє в стан нерівноваги і нестійкості («точка біфуркації» або «зона біфуркації») (від *латин.* *bifurcus* — роздвоєний). У цей переломний момент принципово неможливо передбачити, в якому напрямі буде відбуватися подальший розвиток, які фактори стануть домінуючими у розвитку подій, адже навіть незначні коливання («флуктуації») можуть вплинути на подальший хід подій¹⁸ (ці події не мали б вирішального значення за стабільного розвитку подій).

Сполучення діалектичного та синергетичного підходів дозволяє систематизувати досліджувані історичні події та масштаби їх впливу на мистецьке життя. Як приклад: мистецтво є складною системою, розвиток його є нелінійним процесом. Дійсно, іноді важко передбачити, яким шляхом мистецтво розвиватиметься далі, які конкретно «відповіді» даватиме на «виклики» часу (навіть встановивши основні детермінанти його розвитку). Так само важко передбачити і результат творчого пошуку конкретного митця. Але, знаючи детермінанти, можна з впевненістю сказати, яким шляхом система точно не зможе розвиватись. Тобто, залишити лише певний спектр можливих варіантів розвитку подій, межі, за які мистецтво

¹⁰ Философский словарь / И.В. Андрущенко [и др.]. — Киев : А.С.К., 2006. — С. 844.

¹¹ Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/2gv60.html>

¹² Заховаева А.Г. Искусство. Социально-философский анализ. — С. 18.

¹³ Тэн И. Философия искусства. — Москва : Республика, 1996. — С. 9.

¹⁴ Там само. — С. 10.

¹⁵ Сандюк Л.О. Основи культурології [Електронний ресурс] / Л.О. Сандюк. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/19961102/kulturologiya/osnovi_kulturologiyi_-_sandyuk_lo

¹⁶ Касьян В.І. Філософія [Електронний ресурс] / В.І. Касьян. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15341220/filosofiya/problema_metodu_piznannya

¹⁷ Шатковська Г.І. Синергетика як метод дослідження складних відкритих систем [Електронний ресурс] / Г.І. Шатковська. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkp_ped/2009_15/5_29_Shatkovska.pdf

¹⁸ Там само.

не зможе вийти (технічні можливості, теоретичні знання, світогляд конкретної епохи тощо).

Отже, враховуючи все вищевикладене, спробуємо встановити основні історичні події та процеси загальносвітового та локального масштабів, що визначили розвиток музичного середовища Києва другої половини XIX — початку XX ст.

Урбанізація, збільшення міст, чисельності населення в них, впливу ролі міст на розвиток суспільства — вагомими факторами впливу на стан музичного мистецтва в Україні другої половини XIX ст. Міста є осередками мистецтва, що створюють умови для його розвитку. Погоджуємось із думкою І.Г. Яковенка, висловленою у статті «Художня свідомість і міське середовище»¹⁹, що мистецтво за своєю природою є міським феноменом, а природною сферою побутування мистецтва є міське середовище²⁰. Місто створює ситуацію, в якій ламається «просто» відтворення традиційних форм культури, в тому числі й художньої. Місто стає акумулятором творчого потенціалу, що знаходить свою реалізацію у сфері мистецтва. Крім того, місто «втягує у свою мистецьку орбіту», у своє середовище, нав'язує свій стиль життя та дозвілля. Проілюструвати це можемо прикладами із життя Києва другої половини XIX ст.: Сергій Єфремов неодноразово згадує походи до театрів: «Першими ж днями Київ розгорнув перед мене і деякі культурні скарби великого міста, а з них найдужче враження зробив на мене театр»²¹.

Технічний розвиток дав змогу удосконалити існуючі інструменти та сконструювати нові. Розвиток техніки призвів пізніше до винайдення звукозапису, грамофонів та патефонів. У кінці XIX — початку XX ст. грамофони та патефони стали все частіше використовуватися населенням Києва. Це давало якісно нові можливості поширення музики: стало доступним прослуховування творів вдома, купувати та брати напрокат різноманітні записи, що їх раніше можна було почути лише на концертах, а то й ті, які зовсім у Києві не виконувалися. У Російську імперію грамофон вперше потрапив у 1895 р., а перша публічна його демонстрація відбулася у 1897 р. в Петербурзі. У Києві початку XX ст., крім закордонних, існували вже місцеві фірми. Зокрема, чех Індржих Індржишек був засновником київської фірми грамзапису «Екстрафон». У 1911 р. тут були відпресовані перші платівки українського виробництва, почав виходити журнал «Пластинка», а в 1912 р. у продаж надійшли платівки з українськими піснями.

¹⁹ Яковенко І.Г. Художественное сознание и городская среда (в их взаимодействии и созидании) // Город и искусство: субъекты социокультурного диалога. — Москва: Наука, 1996. — С. 20–25.

²⁰ Там само. — С. 20.

²¹ Єфремов С.О. Щоденник (1.01.1895–4.02.1896). Про дні минулі: спогади (1876–1907) / [упорядкув., вступ. ст. Ігор Гирич]. — Київ: Темпора, 2011. — С. 237.

Здійснювалися записи українських хорів, виступів київських, одеських, харківських артистів²².

Розвиток транспорту став ваговою підставою оживлення мистецького буття, формування мережі залізниць та удосконалення пароплавства давало можливість мешканцям інших міст долучитися до музичного життя Києва. Для порівняння: у 1884 р. по Дніпру ходили 74 пароплави, а в 1900 р. — 208²³. На музичному досвіді киян це також позначилось, оскільки пароплави теж стали місцем, де можна було послухати класичну музику. Об'яви газет анонсували: «Для усилення средств кассы общества взаимного вспомоществования наборщиков г. Киева от пристани 2-го пароходного общества отойдет пароход на гулянье в Китаев при оркестре военной музыки. Пароход отойдет в 3 ч. дня, а обратно в 9 ч. вечера. Плата за проезд в оба конца 55 копеек»²⁴.

Революційні події середини XIX ст. у Європі вплинули на музичне життя на кількох рівнях: з одного боку — опосередковано (через зміну політики урядів); з іншого — безпосередньо (на митця, потреби публіки, тематику творів). Процеси національного відродження в Чехії, в Україні, на Балканах, у Литві також змінювали стиль мислення та потреби публіки. У музиці це проявилось, наприклад, у свідомому залученні до репертуару театрів чи програм освітніх закладів українських пісень. Так, наприклад, характеризуючи тенденції розвитку професійної вокальної освіти в Україні, Ю.В. Грищенко серед перших називає «запровадження до репертуару українських пісень», а вже потім — втілення прогресивних вітчизняних та зарубіжних ідей в музичній педагогіці та професіоналізації музичної освіти²⁵.

Розширення мережі театрів, концертних залів у Києві теж відіграло не останню роль у розвитку музичного повсякдення Києва. Кияни мали досить широкі можливості вибору театрів, концертних залів та розваг у будь-яку пору року. Газети інформували читачів про заходи, що мали статися найближчим часом або відбувалися у цей день (у кожному номері інформація навіть підсумовувалася в окремії графі «Зрелища и увеселения»). Зокрема, в газеті «Жизнь и искусство» регулярно розміщувалися об'яви про музичні вистави та концерти, які мали місце у Миському театрі (до пожежі у лютому 1896 р.),

²² Рибаків М.О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. — Київ: Київ, 1997. — С. 304–305.

²³ Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство [Електронний ресурс] / Є.В. Панкова. — Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/pankova223.htm

²⁴ Жизнь и искусство. — Киев. — 2 июля 1895. — № 180. — С. 1.

²⁵ Грищенко Ю.В. Розвиток професійної вокальної освіти в Україні (кінець XIX — початок XX ст.): автореф. дис. канд. пед. наук. спец.: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». — Київ, 2011. — С. 8.

у залі Купецького зібрання, в саду Купецького зібрання теплої пори року, цирку Вільгельма Сура, у міському парку «Шато-де-Флер», театрі «Соловцов». У більш пізніх номерах додалися об'яви про театр «Бергонье», парки «Ермітаж» та «Аркадія» та театр-концерт «Альказар». Крім того, якісно змінилася і слухацька аудиторія: театр став доступним не лише для вищих заможних верств суспільства, так званої еліти, а й для менш привілейованих верств.

Безпосередній вплив на музичне життя Києва мали ряд законодавчих актів російського уряду. Реформа 1861 р. дала поштовх до розвитку демократичних засад у суспільстві, сприяла розвитку підприємницького руху. Для періоду другої половини XIX — початку XX ст. властивим було швидке зростання економіки, значні зміни в її структурі та вагомі соціальні зрушення у складі населення країни.

У XIX ст. в Російській імперії відбулося безпосереднє оформлення буржуазії (частина суспільства, яка була зайнята підприємницькою діяльністю). Скасування кріпосного права сприяло збільшенню кількості підприємців у суспільстві, протягом другої половини XIX ст. до підприємницької справи долучалися представники різних соціальних класів та етносів. Головні групи підприємців склали вихідці з таких класів суспільства, як поміщицтво, купецтво, заможне селянство тощо¹. У зв'язку із розвитком підприємництва в Києві з'являється велика кількість магазинів нот та музичних інструментів (депо): Г.І. Мекленбурга, Купе, Б. Корейво, Стробля, І. Індрижишка, Л. Ідзіковського тощо. Виникають фабрики з виробництва музичних інструментів.

Немаловажним фактором стало збільшення числа закладів світської освіти та наявність мережі духовних навчальних закладів, які з давніх часів давали ґрунтовну музичну освіту (Київська духовна семінарія та Академія). Крім цього, в Києві в другій половині XIX ст. виникає ряд приватних музичних шкіл та училищ (Музичне училище Російського музичного товариства та Музично-драматичного училища М.К. Лесневич-Носової, музичні школи М.А. Тутковського та С.М. Блюменфельда, музичні курси З.І. Худякової, музично-педагогічні курси М.В. Борщевської тощо). У 1904 році

в Києві було відкрито Музично-драматичну школу Миколи Лисенка, випускниками якої були видатні українські музиканти та громадські діячі.

Вплив на розвиток музичної освіти мав наказ № 1068 (1889 року) Міністерства народної освіти Російської імперії, яким зобов'язувалось: «ввести викладання співів і музики в усі навчальні заклади...». З 1880-х років відбулися зміни у системі народної освіти, поглиблення її релігійного змісту. У 1884 р. з'явилися «Правила про церковно-парафіяльні школи». У 1889 р. — «Про поліпшення естетичного та художнього виховання учнівської молоді».

Негативно позначилися на розвитку музичного життя Києва ухвали Валуєвського циркуляра та Емського указу, хоча українське мистецтво продовжувало розвиватися і «всупереч» накладеним заборонам та сфабрикованим обвинуваченням.

Отже, питання взаємодії історичних подій та стану мистецтва з давніх часів привертало увагу мислителів. Наявні концепції можна розділити за різними критеріями на кілька груп залежно від детермінованості процесів: теорії детермінізму (мистецтво детерміноване зовнішніми умовами) та індетермінізму (мистецтво розвивається незалежно (має внутрішню логіку розвитку)); залежно від характеру зв'язку митця з суспільством: мистецтво розглядається як тісно пов'язане з життям суспільства (теорія гри, культурно-історична концепція) або як наслідок внутрішнього «відкриття» (інсайту) митця.

Під час дослідження впливу історичних подій на розвиток мистецтва варто застосовувати інтердисциплінарний підхід та звертати увагу на тлумачення досліджуваних понять. Цікаві результати у дослідженні закономірностей та обумовленості розвитку мистецтва історичними подіями дає поєднання діалектичного методу із синергетичним підходом, що дають змогу систематизувати наявні фактори впливу.

На прикладі розвитку музичного середовища Києва другої половини XIX — початку XX ст. ми переконалися, що історичні події загальноосвітнього масштабу (урбанізація, розвиток підприємництва, науково-технічний прогрес) та локальні (ліберальні реформи Олександра II, Валуєвський циркуляр, Емський указ) визначили основний вектор розвитку музичного життя Києва другої половини XIX — початку XX ст. Вони вплинули як безпосередньо (українське національне відродження — на тематику творів), так і опосередковано (розвиток транспорту розширив коло шанувальників музики в Києві).

¹ Кудласевич О.М. Формування концептуальних засад теорії підприємництва в українській економічній думці другої половини XIX — початку XX ст. : автореф. дис... канд. екон. наук. спец. : 08.00.01 «Економічна теорія та історія педагогічної думки» /О.М. Кудласевич. — Київ, 2008. — С. 13.

ДЖЕРЕЛА

1. Булат Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України XIX — початку XX століття / Т. Булат, Т. Філенко. — Нью-Йорк ; Київ, 2009. — 408 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Сочинения. Т. 14. — Москва, 1958. — 440 с.
3. Грищенко Ю.В. Розвиток професійної вокальної освіти в Україні (кінець XIX — початок XX ст.) : автореф. дис. канд. пед. наук. спец 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю.В. Грищенко; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. — К., 2011. — 22 с.
4. Грінченко М. Історія української музики / М. Грінченко. — Київ, 1922. — 278 с.
5. Дорогих Л.В. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України д.п. XIX ст.) : автореф. дис. канд. істор. наук. спец 17.00.01 «Історія України» /Л.В. Дорогих // Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. — К., 1998. — 21 с.
6. Єфремов, С.О. Щоденник (1.01.1895–4.02.1896). Про дні минулі: спогади (1876–1907) / С.О. Єфремов ; [упорядкув., вступ. ст. Ігор Гирич]. — К. : Темпора, 2011. — 790 с.
7. Жизнь и искусство. — Киев, 2 июля 1895. — № 180. — 4 с.
8. Заховаева А.Г. Искусство: социально-философский анализ / А.Г. Заховаева. — М. : URSS : КомКнига, 2005. — 206 с.
9. Зинькевич О.С. Концерт и парк на крутояре... Киев музыкальный XIX — начала XX ст. / О.С. Зинькевич. — К. : Дух і літера, 2003. — 316 с.
10. Історія української музики в 6 томах / [Азарова А.І., Булат Т.П., Гордійчук М.М. та ін.] ; Том 2 : XIX ст. — К., 2009. — 800 с.
11. Касьян В.І. Філософія [Електронний ресурс] / В.І. Касьян. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15341220/filosofiya/problema_metodu_piznannya
12. Кудласевич О.М. Формування концептуальних засад теорії підприємництва в українській економічній думці другої половини XIX — початку XX ст. : автореф. дис... канд. екон. наук. спец 08.00.01 «Економічна теорія та історія педагогічної думки» / О.М. Кудласевич. — К., 2008. — 18 с.
13. Основи культурології : навч. посіб. / за ред. Л.О. Сандюк та Н.В. Щубелки. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 400 с.
14. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство / Є.В. Панкова. — К. : Альтерпрес, 2003. — 352 с.
15. Платон. Держава / Пер. з давньогрец. Д. Коваль. — К. : Основи, 2000. — 355 с.
16. Рибаків М.О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва / М.О. Рибаків. — К. : Кий, 1997. — 374 с.
17. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/2gv60.html>
18. Тэн И. Философия искусства / И. Тэн. — М. : Республика, 1996. — 351 с.
19. Философский словарь / Авторы-составители: И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк, С.В. Линецкий, А.В. Шуба. — Киев : А.С.К., 2006. — 844 с.
20. Шатковська Г.І. Синергетика як метод дослідження складних відкритих систем / Г.І. Шатковська // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. — 2009. — № 15. — С. 331–334.
21. Яковенко И.Г. Художественное сознание и городская среда (в их взаимодействии и созидании) / И.Г. Яковенко // Город и искусство : субъекты социокультурного диалога. — М. : Наука, 1996. — С. 20–25.

REFERENCES

1. Bulat, T., Filenko, T. (2009) Svit Mykoly Lysenka. Natsionalna identychnist, muzyka i polityka Ukrainy XIX — pochatku XX stolittia. New York; Kyiv, 408 p. (in Ukrainian).
2. Gegel, G. V. F. (1958). Sochineniia, T. 14. Moskva, 440 p. (in Russian).
3. Grishchenko, Yu. V. (2011). Rozvytok profesiinoi vokalnoi osvity v Ukraini (kinets XIX — pochatok XX st.): Doctoral thesis in pedagogical sciences. Kyiv, 22 p. (in Ukrainian).
4. Hrinchenko, Mykola. (1922). Istoriia ukrainskoi muzyky. Kyiv, 278 p. (in Ukrainian).
5. Dorohykh, L. V. (1998). Amatorske mystetstvo yak istoryko-kulturne yavyshche (na materialakh Ukrainy d.p. XIX st.): Doctoral thesis in history sciences. Kyiv, 21 p. (in Ukrainian).
6. Yefremov, S. O. (2011). Shhodennyk (1.01.1895–4.02.1896). Pro dni minuli: spohady (1876–1907). Kyiv, Tempora, 790 p. (in Ukrainian).
7. *Zhizn i iskusstvo*. (2 iulia, 1895). Kyiv, № 180, 4 p. (in Russian).
8. Zakhovaeva, A. G. (2005) *Iskusstvo: socialno-filosofskii analiz*. Moskva, KomKniga, 206 p. (in Russian).
9. Zynkevych, O. S. (2003). *Kontsert i park na krutoiare... Kiev muzykalnyi XIX — nachala XX st.* Kyiv, Dukh i Litera, 316 p. (in Ukrainian).

10. Azarova, A. I., Bulat, T. P., Hordiychuk, M. M. (2009). *Istoriia ukrainskoi muzyky v 6 tomakh*. (2009). Vol. 2: XIX s. Kyiv, 800 p. (in Ukrainian).
11. Kasian, V. I. (2008). *Filosofia*. Kyiv (in Ukrainian).
http://pidruchniki.ws/15341220/filosofiya/problema_metodu_piznannya
12. Kudlasevich, O. M. (2008). *Formuvannia kontseptualnykh zasad teorii pidpriemnytstva v ukrainskii ekonomichnii dumtsi druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.* Doctoral thesis in economic sciences. Kyiv, 18 p. (in Ukrainian).
13. Sandiuk, L. O. (in edit.). (2012). *Osnovy kulturolohii*. Kyiv, 400 p. (in Ukrainian).
14. Pankova, Ye. V. (2003) *Turystychno kraieznavstvo*. Kyiv, Alterpes, 352 p. (in Ukrainian).
15. Platon. (2000). *Derzhava*. Kyiv, Osnovy, 352 p. (in Ukrainian).
16. Rybakov, M. O. (1997). *Nevidomi ta malovidomi storinky istorii Kyieva*. Kyiv, Kyi, 374 p. (in Ukrainian).
17. *Slovnnyk literaturoznavchykh terminiv*. (in Ukrainian). <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/2gv60.html>
18. Ten, I. (1996). *Filosofia iskusstva*. Moskva, Respublika, 351 p. (in Russian).
19. *Filosofskii slovar*. (2006). Avtory-sostaviteli: Andrushhenko, I. V., Vusatiuk O. V., Linetskii, S. V., Shuba, A. V. Kyiv, A.S.K., 844 p. (in Ukrainian).
20. Shatkovska, H. I. (2009). *Synergetyka yak metod doslidzhennia skladnykh vidkrytykh system*. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ogiienka*, 15, 331–334 (in Ukrainian).
21. Yakovenko, I. G.. (1996). *Khudozhestvennoie soznanie i gorodskaia sreda (v ikh vzaimodeistvii i sozidanii)*. *City and art: the subjects of social and cultural dialogue*. Moskva, Nauka, pp. 20–25 (in Russian).

Olha Musiiachenko

INFLUENCE OF HISTORICAL EVENTS ON THE DEVELOPMENT OF KYIV MUSICAL ENVIRONMENT IN THE SECOND HALF OF 19 — BEGINNING OF 20 CENTURIES

The article analyzes the features of the research of the impact of historical events on the development of arts. The different approaches to the question of the relationship of historical events and art are investigating. The influence of diverse historical events on the development of music are illustrated on the example of Kyiv musical environment of the second half of the 19th — beginning of the 20th centuries by examining the basic philosophical approaches to the nature of the interaction of historical events with the development of art and through the analysis of the role in these theories the factor of determinacy and historical conditions. It is established that the historical events of world level (urbanization, business development, scientific and technological progress) and local level (the liberal reforms of Alexander II, the Valuev Circular, the Ems Ukaz) identified the main vector of musical environment and musical life in Kyiv in the second half of 19th — beginning of the 20th century in general. They influenced both directly (the Ukrainian national revival impacted on the topics of works) and indirectly (the development of transport enlarged the range of music lovers in Kyiv).

Key words: *historical events, historical conditions, art, music, musical environment, Kyiv, second half of 19 — beginning of 20 centuries.*

Дата надходження статті до редакції: 15.07.2017.